

Віктор Мельник

доктор економічних наук, професор,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав, Україна
melnik_viktor@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-7439-1564

НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна породила на світ податки, спочатку тимчасові, потім, з появою постійного війська, і постійні. Сучасна армія і сучасна податкова система – сіамські близнюки... (Йосип Кулішер) [7, С. 66]

Наведена у епіграфі цитата належить одному із науковців-фінансистів, що народився у Києві, за етнічною приналежністю був євреєм, працював у Петербурзі у часи завершення російської та започаткування радянської імперій (тому росіяни традиційно для них охрестили його «руським» і «совецьким») і чи не найгрунтовніше дослідив історію податків та оподаткування, частково виклавши її у своїх Нарисах фінансової науки більш як 100 років тому.

Не вдаючись у історичні пошуки, яким присвячена низка спеціалізованих публікацій (у тому числі нашого авторства), відзначимо однастайний висновок більшості відомих науковців-фінансистів: податки виникли і закріпилися в якості доходу бюджету держави першочергово через потребу зовнішнього захисту. Сучасники люблять вживати фрази: «Податки – плата суспільства за виконання державою її функцій» або «Податки – фінансове забезпечення виконання державою її функцій». Якщо пригадати, що найпершою функцією держави історично була функція захисту від зовнішніх ворогів – то твердження Й. Кулішера сумнівів не викликає.

Але сучасна держава виконує на багато більше функцій, ніж це було у глибині століть, тому деякі політики (особливо популістських орієнтацій) і почасти науковці почали, на жаль, забувати про причинно-наслідкові зв'язки трансформації податкових систем під

час воєн. Саме першопричина народження суспільством податку є генетичним коренем його змін в особливі періоди сучасності. Протягом тисячоліть про підготовку до війни свідчили запровадження нових чи підвищення існуючих податків. Ті ж держави, що цього не робили превентивно, змушені були впроваджувати рішення пост-фактум, ставши жертвами агресії. Знову ж не звертаючись до детального ретроспективного аналізу, зосередимо увагу лише на двох найбільших війнах у історії людства:

– I Світова: у період за 10 років до її початку і під час ведення Велика Британія різними методами збільшує обсяги збору податків майже у 20 разів; Німецька Імперія проводить низку заходів з існуючими податками, а також проєктує і у 1916 році запроваджує перший у Європі універсальний акциз – податок з обороту, призначений для своєрідного «страхування» (за рахунок прив'язки процентних ставок до цін товарів та послуг) доходів бюджету від скорочення та знецінення в умовах інфляції паперових грошей, характерної для періоду війни; Сполучені Штати Америки проєктують і після низки спроб таки запроваджують податок на прибуток (1913р.); Австро-Угорська та Російська Імперії спочатку силкуються збільшити сукупні збори за рахунок модернізації існуючих фіскальних механізмів (переважно індивідуальних акцизів), але з часом теж починають проєктувати нові (зокрема, Росія створює власний варіант податку на прибуток (на приріст прибутку), який згідно законодавства від 1916 року впроваджує з 1.01.1917р., не встигнувши скористатися наслідками);

– II Світова: у міжвоєнний та воєнний період провідні держави та інші потенційні учасники конфліктів продовжують удосконалювати податкові механізми акумуляції доходів бюджету, нарощуючи свої військові витрати. У Конгресі США у 1921 році було запропоновано другий варіант зі згаданих вище універсальних акцизів – податок з продажів (розроблений на основі існуючого до I світової війни аналогу у Мексиці та Філіппінах. Перше обґрунтування – виплати ветеранам. Оскільки це податок II рівня податкової системи федеративної держави, то запровадження здійснювали владні структури штатів. У 1921 році його ввела лише Західна Вірджинія. А більшість штатів реально впровадили аж у кінці 1920-х – на початку 1930-х років, що

свідчило про неактуальність оголошеної раніше причини та очевидне існування іншого чинника...). Паралельно активно розширюється база оподаткування прибутковими податками. До 1945 року $\frac{3}{4}$ американців сплачували їх, підтримуючи таке рішення задля перемоги. Велика Британія від початку бойових дій до їх закінчення піднімає податки сукупно втричі. СРСР активно вводить трудові повинності та запроваджує нові податки, серед яких податок на холостяків, одиноких та малосімейних громадян (рішення прийняте у 1941 році і обґрунтовувалося фінансуванням військових витрат до кінця війни, однак податок проіснував реально до розпаду СРСР). Німеччина (Третій Райх) модернізує податок з обороту, надаючи йому механізми вирахування попередніх стадій обороту, не підвищує податки для німців, але активно з 1934 року використовує майнове оподаткування євреїв (20% від усіх активів), а з 1938 року переходить до повної експропріації їхньої власності. Паралельно під час війни нею експлуатуються окуповані території та використовуються трудові повинності.

В цілому практично жодна із держав – учасниць будь-яких воєн в історії не уникла запровадження нових податків та/або модернізації і збільшення обсягів справляння/збору існуючих. Наведені приклади – лише найяскравіші ілюстрації.

Дискусії стосовно модернізації податкової системи після повномасштабного вторгнення російської федерації ведуться і в Україні. Часткові рішення вже прийняті, однак для 2,5-річного періоду їх важко назвати достатніми... Впровадження військового збору фактично стало єдиним суттєвим рішенням протягом 2022 року. Але якими є його наслідки? Реально це незначні доходи для бюджету у порівнянні з потребами фіска, але при цьому це суттєве підвищення податкового тиску передусім на трудові доходи громадян... Що стосується доходів бізнесу, то рішення 2022 року були переважно популістського характеру. У 2023 році винятком став підвищений податок на прибуток банків, впроваджений з 1.01.2024 року з фактичним ретроспективним застосуванням однієї з норм до прибутків 2023 року. При цьому протягом 2022 року було передбачено низку фіскально-адміністративних послаблень щодо

єдиного податку і спрощеної системи оподаткування. Це і досить огульні відтермінування сплат, і звільнення від декларування, і спроби перегляду граничних розмірів доходів у бік збільшення (або і взагалі скасування стосовно III групи платників), і т. ін.. В обґрунтування зазначеному з'явилася низка публікацій (переважно публіцистичного характеру та без належного ретроспективного аналізу) з однозначним твердженням: податки підвищувати під час війни начебто неможна... Тобто, за цією логікою, наприклад, уряд У. Черчілля та інші приймали необдумані рішення... Основний аргумент, який багаторазово використовувався нашими популістами: у цих умовах підвищення податків (нарощування збору) не призведе до збільшення доходів бюджету через скорочення фіскального потенціалу.

Хай як банально це виглядає, але ми погоджуємося, що саме «у цих умовах» фіскальний ефект був би дійсно мінімальним. І, забігаючи наперед, додамо: у наявних фіскально-адміністративних умовах! Що мається на увазі – буде наведено нижче.

Вже до першої половини 2024 року навіть популістам та затятим лобістам бізнес-інтересів стало зрозумілим, що виправдання на кшталт «не на часі», тощо провокує виживання лише на запозичення та допомогу. Останнє супроводжується низкою проблем, пов'язаних із неможливістю фінансування окремих специфічних (але при цьому термінових) воєнних потреб із цих джерел. Адже допомоги та кредити мають умови і обмеження щодо використання коштів. Це і зумовило проєктування змін до Податкового кодексу України та інших законів щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану.

Серед основних пропонованих урядом новацій ми б відзначили наступні:

– передбачення авансових платежів податку на прибуток для платників, які здійснюють роздрібну торгівлю пальним, за кожний кубічний метр резервуарів для зберігання бензину, дизельного палива та скрапленого газу. При цьому пропонується вважати зазначені авансові внески невід'ємною частиною податку на прибуток (зараховувати при виконанні податкових зобов'язань, нарахованих за звітний період), але у випадку переплат повернення не здійснювати;

– зміни складу і характеристик операцій, що не є об'єктом оподаткування ПДВ, в частині ввезення (надсилання) на митну територію України товарів та їх граничної вартості;

– розширення складу підакцизних товарів, платників та об'єктів оподаткування акцизним податком (запровадження оподаткування мінеральних та газованих вод);

– розширення переліку платників та об'єктів оподаткування військовим збором (в тому числі щодо: суб'єктів підприємницької діяльності – платників єдиного податку; юридичних осіб – платників податку на прибуток; фізичних осіб у випадку набуття права власності на окремі об'єкти рухомого і нерухомого майна; осіб, які здійснюють діяльність з продажу (реалізації) ювелірних (побутових) виробів; постачальників електронних комунікаційних послуг; банківських установ, які здійснюють операції з купівлі/продажу/обміну банківських металів).

Важко оцінити «прохідність» цього законопроекту з урахуванням популістських налаштувань політичних сил та лобізму бізнесових інтересів, але окремі зауваження до нього варто висловити ще до старту процедур розгляду.

Звертає на себе увагу те, що значна частина змін може справді принести більше шкоди економіці і соціуму, ніж бюджетних доходів. Зокрема, знаючи механізми функціонування системи оподаткування, неважко передбачити, що авансові внески податку на прибуток суб'єктів роздрібної торгівлі пальним матимуть такі наслідки:

– як будь-яке авансування, призведуть до відволікання обігових коштів платників, що потребуватимуть залучення додаткових короткострокових кредитів для покриття. Це неминуче призведе до зростання цін. Оскільки мова про пальне, яке є важливим складником усіх споживчих цін, то фактично держава провокує інфляційну спіраль;

– спричинять безповоротні фінансові втрати фірм, оскільки пропонується сплата авансового внеску виходячи із об'ємів резервуарів незалежно від їх заповнення. В умовах війни з міркувань безпеки платники не можуть дозволити собі заповнення усіх наявних резервуарів на 100% на усіх площадках зберігання і

роздрібної торгівлі паливом, що провокуватиме переоплати та ще більше загострюватиме наслідки, описані вище у попередньому пункті. При цьому будь-які повернення внесених платежів не передбачаються (навіть у випадку втрати резервуарів через бомбардування);

–сприятимуть подальшій монополізації ринку. Відсутність механізму повернення переоплат (включно з тими, що виникли за наслідками звітного року) є прихованим методом такого сприяння з боку уряду держави, оскільки призведе до витіснення або стимулюватиме об'єднання дрібних суб'єктів (що не зможуть подолати зазначену проблему за рахунок консолідації через недостатність їх масштабу). Таке штучне сприяння порушенню умов конкуренції дестимулюватиме розвиток економіки, зважаючи на той факт, що вітчизняний паливний ринок і так має ознаки олігополії;

–ускладнюватимуть процес адміністрування податку з боку платника, що спровокує зростання фіскально-адміністративної складової його витрат. Зазначене додатково сприятиме інфляції.

Ефективним і повністю виправданим в умовах війни фіскальним замінником авансового внеску міг би стати додатковий податок на надприбуток суб'єктів торгівлі паливом, який справляв би зворотній описаному вплив.

Зміни у складі і характеристиках операцій, що не є об'єктом оподаткування ПДВ, в частині ввезення (надсилання) на митну територію України товарів та їх граничної вартості ми б оцінили неоднозначно. Так, на нашу думку, вони є виправданими щодо виключення відправлень на адреси юридичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Однак, обмеження вартості усіх відправлень сумою у 45 євро не є виправданим та матиме негативні наслідки соціального характеру, незважаючи на відсутність обмеження кількості відправлень. Для прикладу: зазначене повністю унеможливить безподаткове надсилання дітям чи літнім людям зимових речей для власного використання, тощо. Навіть якщо мова про вартість лише одного надсилання (перевезення) без обмеження їх кількості за період, то простий аналіз цін показує, що для «безподатковості» переважно

доведеться відправляти по одному дитячому черевичку з пари... Збереження сумарної митної вартості на рівні 150 євро дозволило б частково уникнути негативного впливу на малозахищені верстви населення. При цьому не обійшлося і без спроб захисту вузьких інтересів окремих переважно забезпечених верств і осіб щодо оподаткування ввезення підакцизних товарів, духів, туалетних вод, кави, чаю. Ці положення не мають жодного соціально-значущого обґрунтування, а за збереження граничного рівня митної вартості у 150 євро потреба в них автоматично відпадає.

Оподаткування акцизним податком мінеральних та газованих вод взагалі слід розглядати як значне посилення податкового тиску передусім на немаєтні верстви населення. Тим більше, що в умовах ракетних обстрілів та бойових дій часто саме ці води (закуплені і завезені волонтерами) ставали якщо не єдиним, то одним із значних засобів задоволення питних потреб тисяч громадян і військовослужбовців. А в екстремальних умовах, таких як були тривалий період у Ірпені, Бучі, Гостомелі, і зараз є у багатьох містах – газовані та мінеральні води стають тимчасовим засобом протидії інфекціям. Слід пригадати основне призначення акцизного податку у сучасності: обмежувальна дія на споживання соціально шкідливих товарів (енергетичні сюди потрапили через шкідливість для навколишнього середовища) та додаткові справляння з маєтних споживачів – покупців предметів розкоші. Чи можна до чогось із названого віднести мінеральну або газовану воду, та ще й у охарактеризованих умовах? Зате можна прирівняти до фіскальних підходів, практикованих у далекому середньовіччі – розповсюдження акцизних податків на товари широкого вжитку і першої необхідності.

Нарешті щодо розширення сфери фіскального впливу військового збору. Тут найбільш необґрунтованими вбачаємо плани з оподаткування вартості послуг мобільного зв'язку кінцевим користувачам.

По-перше, дана пропозиція неминуче призведе до перекладання податкового тягара на споживачів, оскільки механізм запобігання таким перекладанням у законопроекті відсутній взагалі. Податок

(у даному випадку військовий збір), що за зовнішніми ознаками мав би бути прямим, фактично вуалізується і стає додатковим непрямим на споживання. В умовах війни такі кроки містять загрози погіршення соціального становища громадян, особливо постраждалих, переміщених, тощо.

По-друге, комунікаційні послуги більшості мобільних операторів надаються пакетно. Пакет комунікаційної послуги включає як мобільний голосовий зв'язок, так і мобільний інтернет, а також інколи смс-повідомлення. Якщо пропонується оподатковувати усі послуги, що містяться в пакеті, то виникає питання: чому не забезпечено єдність термінології? Якщо ж оподатковувати пропонується лише послугу голосового мобільного зв'язку, то як їх виокремити у пакетах? Наведені у відповідному пункті законопроекту формулювання фактично унеможливають якісне та прозоре адміністрування податку.

По-третє, якщо оподатковуються електронні комунікаційні послуги в цілому (включно з інтернетом та ін.), то чому лише мобільних операторів? Такі рішення ускладнюють ринкову ситуацію, призводять до порушення умов конкуренції та здатні справити непрогнозований вплив на розвиток і становище галузі.

Крім того, суттєві заперечення виникають щодо розповсюдження збору на доходи від операцій з продажу нерухомості, вчинених один раз протягом звітного податкового року, за умови перебування майна у власності платника податку більше трьох років. Слід звернути увагу на те, що зазначене матиме негативний вплив на міграційні процеси (в частині додаткового ускладнення (фіскального тиску)). В умовах війни це призведе до неминучого загострення проблем соціального характеру.

Але з цієї критики може скластися враження, що майже всі підвищення чинних чи запровадження нових податків – неприйнятні. Це не зовсім так, оскільки до більшості частин характеризуваного законопроекту ми ставимся з розумінням. Однак, дотримуємося думки, що спочатку необхідно забезпечити якомога ретельніший збір існуючих податків, перекривши шляхи ухилю платників, а вже потім приймати резонансні рішення щодо нових фіскальних механізмів

чи глибокої модернізації існуючих. Сьогодні ми маємо цілі системи, які дозволяють великим і середнім суб'єктам підприємництва майже легально (принаймні за відсутності можливостей довести нелегальність) мінімізувати свої зобов'язання перед державою. Парадоксально, але мова про спрощену систему оподаткування, призначену для малого бізнесу...

Для розуміння глибини проблеми звернімося частково до ретроспективного огляду. Ця система була запроваджена в Україні у 1998 році з метою стимулювання малого бізнесу та зайнятості. При цьому в широкому розумінні вона включала дві складових: власне спрощену систему оподаткування, обліку і звітності малого бізнесу, в якій використовувався єдиний податок (введену Указом Президента України [10]), і патентно-прибуткову систему, в якій використовувався фіксований прибутковий податок (введену змінами до Декрету Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» [9]). Останній стосувався мікробізнесу (хоча цей термін не застосовувався).

Обґрунтуванням слугувала необхідність стимулювання розвитку малого підприємництва не лише шляхом зниження податкового тягара, а й зменшення фіскально-адміністративного тиску в частині вимог до обліку і звітності. Треба зазначити, що останнє дійсно мало важливе значення в умовах тодішнього наднизького рівня фінансово-економічної грамотності населення, нерозвиненості консалтингових послуг та технологій обліку і звітування. Адже дрібні суб'єкти, особливо на етапі започаткування підприємницької діяльності, не завжди мали можливості утримувати необхідний бухгалтерський штат. У свою чергу його утримання означало суттєве для них зростання адміністративних витрат.

У попередніх наших публікаціях 15-20 річної давнини велася мова про те, що протягом перших 3-5 років результати функціонування цієї системи були в цілому позитивними: зростала кількість відповідних суб'єктів господарювання. Хоча у сегменті юридичних осіб це зростання було досить млявим.

Однак, уже на 6-7-й рік стало зрозумілим, що ця система себе вичерпала. Звернення до зарубіжного досвіду показали,

що стимулююча дія подібних рішень саме стільки і триває. Далі необхідно брати відповідні суб'єкти (особливо юридичні особи) під стандартний фіскальний контроль, передбачаючи стимулюючі заходи на зразок знижених ставок податку на прибуток, але без послаблень у вимогах до обліку операцій. Виняток складає лише мікробізнес, для якого забезпечення повноцінного обліку і звітності є неможливим з точки зору фіскально-адміністративних витрат. Саме тому при підготовці Податкового кодексу у першій редакції 2010 року розглядалося питання скасування або суттєвого обмеження цієї системи.

Узагальнюючі статистичні дані свідчать про наступне:

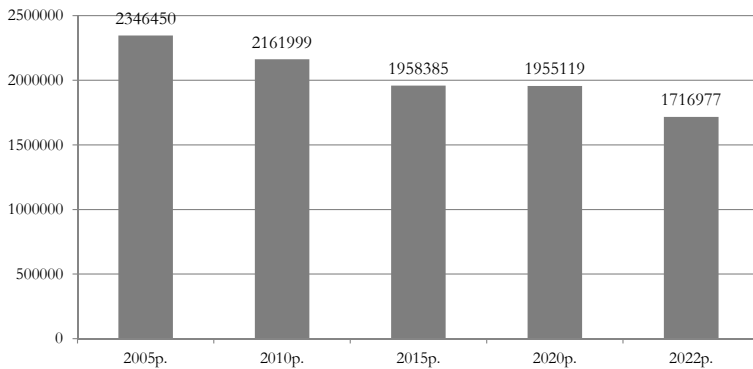

Рис. 1. Кількість суб'єктів малого підприємництва в Україні, од.

Джерело: складено автором на основі [2; 11].

До наведеного на рис.1-2 можна додати деяку деталізацію. Із сукупної кількості суб'єктів малого підприємництва не всі користувалися саме спрощеною системою оподаткування з єдиним податком. За наслідками 1-го року її запровадження таких було 95 тис. (1999 р.). За десять років їх кількість зросла до 1304,5 тис. (2009р.), і найвищі темпи зростання припадали на перші 5 років. За наступні десять років чисельність відповідних суб'єктів досягла 1474,3 тис. (2019 р.), а у 2022 році складала майже 1500 тис.. Тобто темпи приросту протягом останніх 15 років на тривалих інтервалах стали вкрай несуттєвими. А

останніх 5 років відсоток платників єдиного податку серед суб'єктів малого підприємництва варіювався у межах 75-87%.

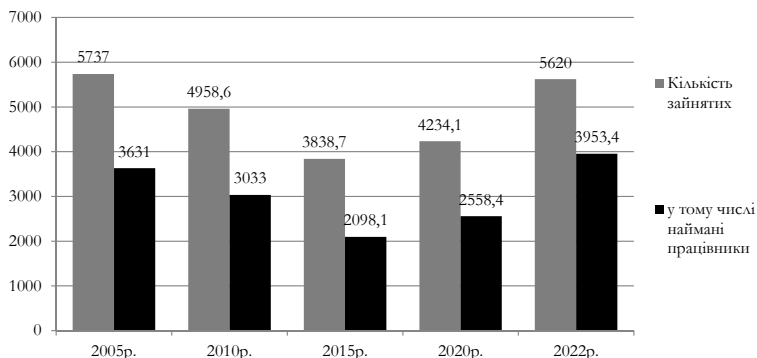

Рис. 2. Кількість зайнятих у малому підприємстві в Україні, тис. осіб.

Джерело: складено автором на основі [2; 11].

З рис. 1 можна спостерігати, чи дія цієї системи позитивно позначалася на кількості суб'єктів малого бізнесу в цілому... Починаючи з 2005 року спостерігаємо стабільне скорочення їх кількості, навіть в умовах мирного періоду. Рис. 2 засвідчує майже теж саме і щодо кількості зайнятих у сфері малого бізнесу, хоча цей показник змінювався різноспрямовано протягом аналізованого інтервалу. Причому парадоксально, що під час війни він мав тенденцію до зростання, але в цілому рівня 2005 року так і не досяг. Передусім наведене свідчить про прогнозоване вичерпання стимулюючого потенціалу цієї системи, незважаючи на низку здійснених модернізацій. Її фінансова значущість не є настільки цінною, щоб продовжувати зберігати відповідні механізми (рис. 3)... Враховуючи наведену вище кількість платників, забезпечений відсоток доходів скоріше говорить про потенційні фінансові втрати. Вони були б виправданими, якби в результаті відбувалося значне і стабільне зростання кількості функціонуючих суб'єктів господарювання.

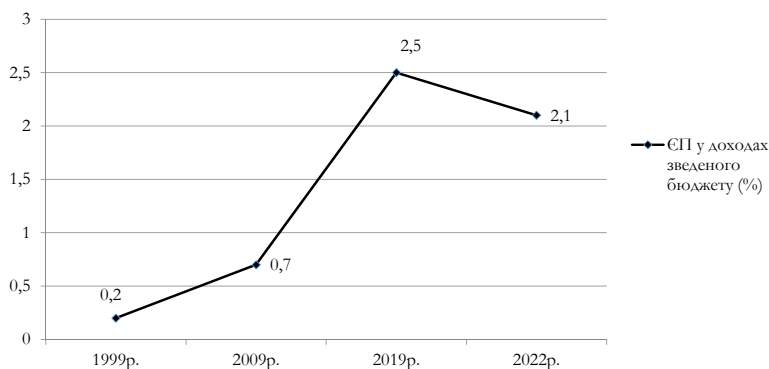

Рис. 3. Динаміка фіскальної значущості єдиного податку для зведеного бюджету України з часу запровадження

Джерело: складено автором на основі [1; 3; 5].

То ж як виглядає справжня ситуація сьогодні щодо необхідності існування цієї системи? Якщо вести мову про платників єдиного податку I-II-ї груп, то для більшості з них, враховуючи специфіку, спрощене оподаткування є обґрунтованим як економічно, так і з соціальної точки зору. Це фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які з урахуванням встановлених обмежень по видах діяльності та доходах у 167 (I група) і 834 (II група) розміри мінімальної заробітної плати, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках, провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню (I група), або ж здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку і населенню, виробництво, продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства. При цьому суб'єкти I групи не використовують найману працю, а II – можуть мати до 10 найманих працівників [8]. Для новостворених бізнесів, так званих «бізнесових стартів», податкові привілеї мають значення на етапі первинного накопичення капіталу суб'єктами. А от щодо спрощеного обліку (включаючи застосування реєстраторів розрахункових операцій), то тут є питання із забезпеченням контролю за дотриманням встановлених обмежень оборотів та прав споживачів.

З одного боку спрощення убезпечує від надмірного фіскально-адміністративного тиску державних служб, а з іншого – сьогодні забезпечення обліку в умовах розвитку консалтингових послуг вже не є настільки чутливим питанням. Та й переважна більшість суб'єктів і так давно користуються цими послугами навіть для забезпечення спрощеного обліку і звітування.

Крім того, виникає питання щодо часових обмежень застосування фізичною особою спрощеної системи оподаткування: І група суб'єктів, які використовують власну працю, таких обмежень не потребує, а от II, представлена бізнесом-роботодавцем, який накопичує первинний капітал, мала би додатково стимулюватися часовими обмеженнями. Або за 3-5 років бізнес має досягти мети накопичення і зростання та перейти на загальні умови оподаткування, або мета його подальшого стимулювання за умовами II групи лише для збереження до 10 робочих місць втрачає сенс. Адже наймані працівники у подібних структурах офіційно мають як правило мінімальну заробітну плату та, у зв'язку з цим, найнижчий рівень соціальних гарантій. Такий суб'єкт по закінченню певного терміну мав би бути переведений до I групи без права найму працівників, або ж стати суб'єктом середнього бізнесу. (Чому ми не передбачаємо його переведення до суб'єктів спрощеної системи оподаткування III групи – буде пояснено нижче). Чинні ж сьогодні правила без часових обмежень заохочують «парцеляризацію» бізнесу на папері з метою простої мінімізації податкових зобов'язань. Суть в наступному: у випадку зростання обсягів діяльності члени родини різного ступеня спорідненості один за одним реєструються суб'єктами підприємництва з правом найму до 10 осіб кожен; при цьому їхній бізнес де-факто один і той самий та давно переріс встановлені рамки; сукупна кількість найманих працівників у таких випадках може складати кілька десятків, а інколи сотні осіб; фіскальні втрати держави доповнюються майбутніми втратами соціального характеру для великої кількості працівників, спричиняючи у перспективі додаткові державні витрати.

І, нарешті, III група суб'єктів спрощеної системи оподаткування. На нашу думку, як і на думку багатьох не пов'язаних з бізнесом експертів, вона є найбільш суперечливою. Основним

беніфеціаром у даному випадку є не стільки малий бізнес, скільки великий і середній.

До III групи згідно чинного законодавства переважно (без врахування електронних резидентів) відносяться фізичні особи – підприємці, які не використовують працю найманих осіб або не обмежуються кількісно щодо найманих осіб, та юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 1167 розмірів мінімальної заробітної плати [8]. Тобто бачимо єдине обмеження, яке за українськими мірками є немалим... Практично кожна фірма в Україні «обросла» штучно створеними навколо себе такими суб'єктами з метою: підміни трудових відносин та напівлегального ухилення від сплати зумовлених ними соціальних внесків і податку на доходи фізичних осіб (а знедавна і військового збору); проведення операцій з оформлення неіснуючих послуг з метою мінімізації податку на прибуток; проведення так званих «безтоварних операцій» з метою мінімізації податкових зобов'язань та безпідставного формування податкового кредиту з ПДВ (так званих «скруток»); отримання можливостей реалізації контрабандних товарів; переведення частини безготівкових коштів у готівку з метою подальшої тінізації господарської діяльності та корумпування чиновників.

Тобто реєструється суб'єкт (часто це є умовою для де-факто найманих працівників-спеціалістів) – і через нього за виміром 2024 року можна спокійно без ніяких більше вкладень і витрат провести з означеними вище цілями до 8285700 грн на рік, сплативши смішні суми податків (єдиний податок 3 або 5 відсотків залежно від реєстрації платником ПДВ, єдиний соціальний внесок від мінімальної зарплати)... Не дивно, що таких платників з усіх груп, передбачених спрощеною системою оподаткування, зараз найбільше – лише серед фізичних осіб за станом на середину 2023 року 49,3% або 748,1 тис. [4]. На середину 2024 року цифра зросла до 787,9 тис. [6]. Це близько 14% від усіх зайнятих у сфері малого бізнесу країни за усіма організаційно-правовими формами незалежно від підсистем оподаткування! Даних щодо юридичних осіб ми, на жаль, не знайшли у відкритих джерелах... Але очевидно, що вони лише значно збільшать наведені цифри.

Скасування спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності для цієї групи платників і встановлення належного контролю за діяльністю великого та середнього бізнесу, за нашими оцінками, дозволило б підвищити збір окремих податків значно суттєвіше, ніж запропоновані урядом новації, охарактеризовані вище. Закиди щодо надвисоких податків в Україні не мають братися до уваги, оскільки порівняння з багатьма країнами Європи давно показують зовсім інше...

IV група суб'єктів спрощеної системи оподаткування фактично є галузевою, тому в даному випадку нами не аналізується.

Отже, в умовах війни з метою збільшення збору чинних податків в Україні першочергово мають бути здійснені заходи з реформування спрощеної системи оподаткування шляхом перегляду умов застосування спрощеного обліку для II групи платників, обмеження терміну перебування платників у складі II групи, повної ліквідації III групи. Другим етапом розширення сфер застосування податку на надприбутки, у тому числі стосовно паливних компаній. Ефект від цього податку (та від інших новацій, що пропонуються в тому числі у охарактеризованому вище урядовому проєкті) можливий лише після змін у спрощеній системі оподаткування, які дадуть змогу протидіяти ухиленню від сплати зобов'язань перед бюджетом суб'єктами середнього і великого бізнесу. Зазначене дозволило б уникнути інфляційних наслідків фіскальних модернізацій та зростання податкового навантаження на трудові доходи зuboжілого населення (як на етапі виплат, так і на етапі споживання).

Література

1. Виконання бюджету України в 2009 році. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2009/>
2. Діяльність суб'єктів малого підприємництва. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/09/Arch_dmp_bl.htm
3. Доходи зведеного бюджету України (2014-2024). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/>

4. З початку 2023 року підприємці сплатили до бюджету 15,2 млрд грн єдиного податку. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/685975.html>
5. Зведений бюджет України у 1992 – 2006 роках. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/fin/fin_ric/fin_u/2003.html
6. Кількісні показники щодо зареєстрованих підприємців – платників єдиного податку. URL: <https://data.gov.ua/dataset/45663fd4-f766-4d2b-8140-399d01e28ec4/resource/d9c1560a-cfad-480a-a7f3-2c097257d765>
7. Кулишер И.М. Очерки финансовой науки. Вып.1. Петроград: Наука и школа, 1919. 356с.
8. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
9. Про внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян»: Закон України від 13 лютого 1998 року №129/98-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129/98-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Про спрощену систему оподаткування: Указ Президента України від 3 липня 1998 року №727/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727/98#Text>
11. Розвиток підприємництва. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm